

УДК 336

Фінансовий компонент індексу людського розвитку в Україні

Гернего Ю.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри інвестиційної діяльності
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

У статті обґрунтовано теоретичні основи міжнародної методики структуризації компонентів людського розвитку. Проаналізовано вітчизняну деталізовану методику структуризації людського розвитку на рівні регіону та зроблено пропозиції щодо її застосування на рівні держави. Це дало змогу визначити вплив фінансового компонента на стан інших базових компонентів людського розвитку в Україні.

Ключові слова: людський розвиток, фінансовий компонент, фінансування, індекс людського розвитку, джерела фінансування.

Гернего Ю.А. ФИНАНСОВЫЙ КОМПОНЕНТ ИНДЕКСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

В статье обоснованы теоретические основы международной методики структуризации компонентов человеческого развития. Проанализирована отечественная детализированная методика структуризации человеческого развития на уровне региона и сделаны предложения по ее применению на уровне государства. Это позволило определить влияние финансового компонента на состояние других базовых компонентов человеческого развития в Украине.

Ключевые слова: человеческое развитие, финансовый компонент, финансирование, индекс человеческого развития, источники финансирования.

Gernego Yu.O. FINANCIAL COMPONENT OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX IN UKRAINE

The theoretical basis of the international method of human development components structuring is researched in the article. The national detailed methodology for human development structuring at the regional level is analyzed. The suggestions for its application at the state level are made. This creates the possible to determine the impact of the financial component on the state of other main components of human development in Ukraine.

Keywords: human development, financial component, financing, human development index, financial sources.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У період сучасних трансформаційних змін соціальної та економічної системи України та ринкових економік багатьох інших країн світу однією з нагальних проблем суспільства є не лише збереження та примноження економічного потенціалу країни, але і підтримка людського потенціалу національної економіки. Визначене завдання може бути реалізоване лише за умови формування тенденцій стійкого та динамічного людського розвитку, що може відбуватися на якісно новій основі та потребує адекватного і соціально орієнтованого фінансового забезпечення.

Зростає роль дослідження можливості структуризації ключових елементів та рівнів людського розвитку. Адже подібні теоретичні обґрунтування створюють умови для результативного розподілу фінансових ресурсів, залучених для досягнення цілей людського розвитку на рівні національної економіки. Тому особливої актуальності набуває роз-

виток методологічної основи та парадигми людського розвитку за рахунок виокремлення фінансового компонента на рівні національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, які пов'язані з визначенням сутності людського розвитку як соціально-економічної категорії, а також методологічні основи розрахунку індексу людського розвитку відображені у працях провідних зарубіжних та вітчизняних фахівців. Зокрема, визначеними питаннями у теоретико-прикладному аспекті займалися такі вчені, як Р. Солоу, А. Сен, Дж. Раулс, А. Пігу, Е. Лібанова, А. Гальчинський, Т. Поспелова, І. Рой, О. Сливка та інші [1-9]. З метою сприяння людському розвитку у всесвітньому масштабі та зростання ролі людського розвитку на міжнародному рівні експертами ПРООН було сформовано прикладну концепцію людського розвитку, в межах якої щорічно виконується розрахунок відповідного індексу [10].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на теоретичні обґрунтування, присутні у працях зарубіжних фахівців, результати прикладних досліджень експертів міжнародних організацій, а також напрацювання вітчизняних дослідників щодо питань людського розвитку, недостатньо вивченими все ще залишаються питання

обґрунтування структурних компонентів та факторів людського розвитку. Головною метою статті є диференціація фінансового компонента людського розвитку, дослідження концептуальних основ його формування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою прикладних досліджень

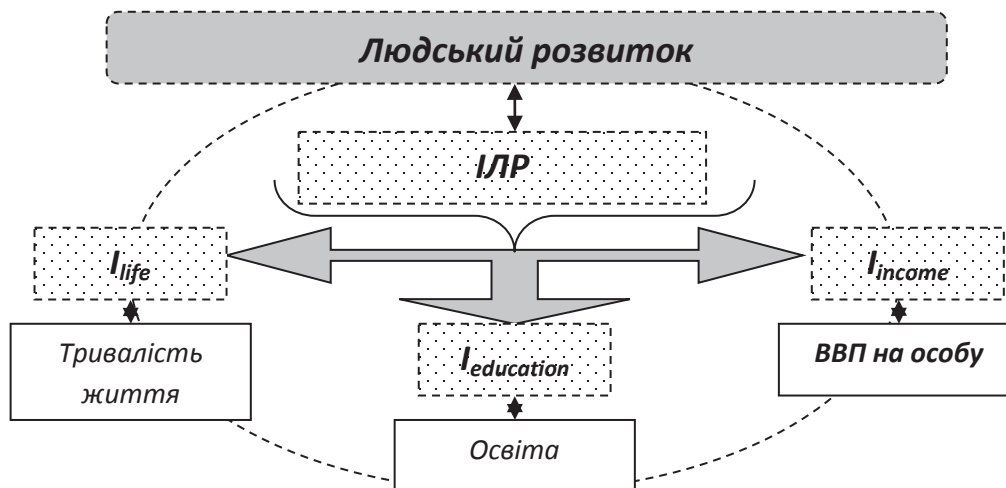

Рис. 1. Компоненти індексу людського розвитку ПРООН*

* Джерело: узагальнено автором

Рис. 2. Компоненти модифікованої методики індексу людського розвитку: фінансовий аспект*

* Джерело: узагальнено автором за [11]

людського розвитку є структурний підхід, який використовується з метою порівняння індикаторів людського розвитку у різних країнах світу. У зв'язку з потребою порівняння параметрів людського розвитку в багатьох країнах світу та неналежною статистичною базою в окремих із них методологія розрахунку індексу людського розвитку ПРООН ґрунтується на обмеженому наборі індикаторів, за якими існує можливість зібрати достовірні порівняльні дані в усіх країнах світу (рис. 1).

Індекс людського розвитку об'єднує три основні складники, такі як:

- тривалість життя, яка виражає основний індикатор розвитку національної економіки (кількісний індикатор людського розвитку);
- освіта, яка є проявом грамотності нації (якісний індикатор людського розвитку);
- ВВП (валовий внутрішній продукт), який виражає матеріальне забезпечення людського розвитку (індикатор потенціалу людського розвитку).

Очевидним є те, що подібний підхід до виміру індексу людського розвитку дає змогу зупинитися на його ключових вимірах, тобто відповідає на ключові питання, такі як:

- скільки люди живуть?
- наскільки якісно люди живуть?
- за рахунок чого люди живуть?

Проте визначення лише середнього арифметичного із названих вище характеристик має

досить відносний характер, адже не враховується або враховується недостатньо низка важливих компонентів, таких як екологічна ситуація, підтримка національних стандартів та норм, соціальне середовище. Все ще недостатньо дослідженими залишаються впливи фінансового компонента на поточний стан і потенціал подальшого людського розвитку.

З метою деталізації методики розрахунку індикаторів людського розвитку вітчизняні фахівці першими у світі зробили спробу модифікації методики розрахунку ІЛР з огляду на потреби регіонів в Україні [11]. Інтегральний характер процесів характеризується за посередництвом дев'яти інтегральних індексів, серед яких також деталізується складник фінансування людського розвитку (рис. 2).

З огляду на фінансовий аспект нашого дослідження фінансовий компонент визначаємо якості забезпечувальний для інших функціональних складників. Базовими компонентами є стан здоров'я та освіта, які розглядаються як у контексті міжнародної методології ІЛР, так і з огляду на дослідження вітчизняних фахівців. Натомість відповідно до вітчизняної методології дещо розширюється дослідження базисних функціональних складників за рахунок виокремлення системи їх забезпечення.

Так, соціальне середовище та екологічна ситуація відіграють роль своєрідної

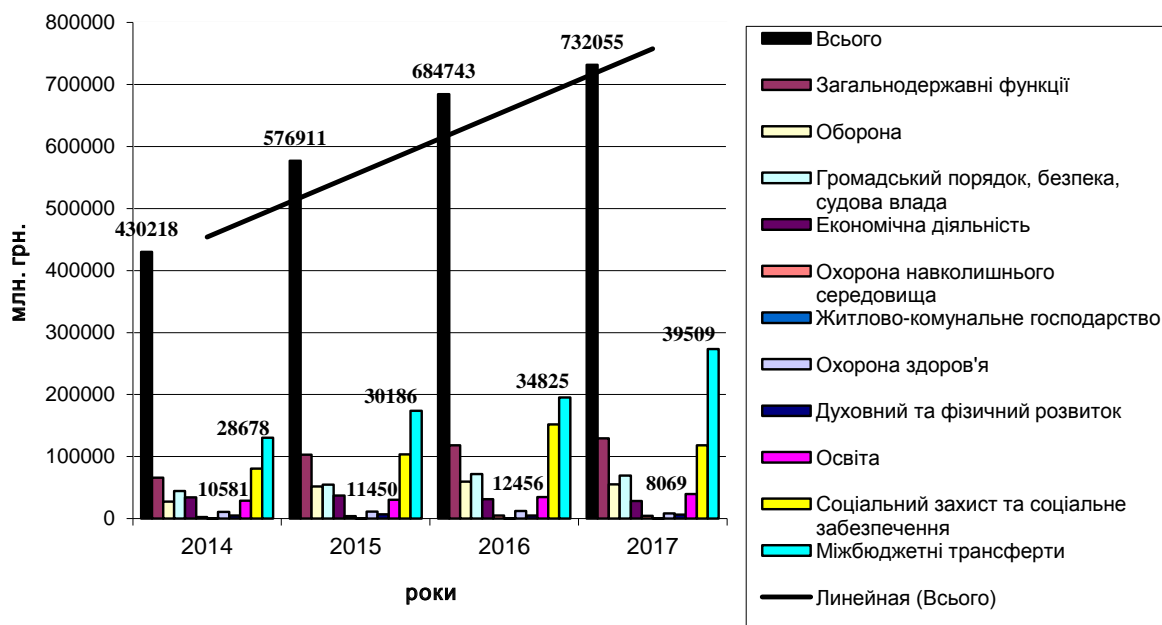

Рис. 3. Структура видатків державного бюджету України протягом 2014-2017** років, млн. грн.

* Джерело: узагальнено автором за матеріалами [13]

** Показник 2017 року прогнозний, визначений на основі тенденцій зміни відповідних фактичних індикаторів протягом першого півріччя 2017 року

інфраструктури людського розвитку. Ситуація на ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання населення та демографічна ситуація можуть слугувати деталізованими складниками успішного функціонування базисних компонентів людського розвитку [12].

Отже, наведену вище деталізовану методику можна використовувати не лише на рівні регіонів, але й як деталізований інструментарій дослідження фінансування людського розвитку в країні. Наприклад, для України аналітичною базою дослідження можемо обрати функціональну структуру видатків державного бюджету (рис. 3).

Спостерігаємо, що у вартісному вимірі протягом останніх п'яти років відбулися позитивні зміни видатків загалом. Проте з огляду на наявні тренди бачимо, що, незважаючи на висхідний потенціал зміни індикатора видатків загалом, функції зміни витрат на базові компоненти людського розвитку, а саме охорону здоров'я та освіту, залишаються на попередньому рівні.

Паралельно розглядаємо тенденції зміни позиції України в Індексі людського розвитку ООН. Так, незважаючи на те, що нашій державі вдалося зберегти свою приналежність до країн із високим рівнем людського розвитку, фактичний індикатор її позицій дещо

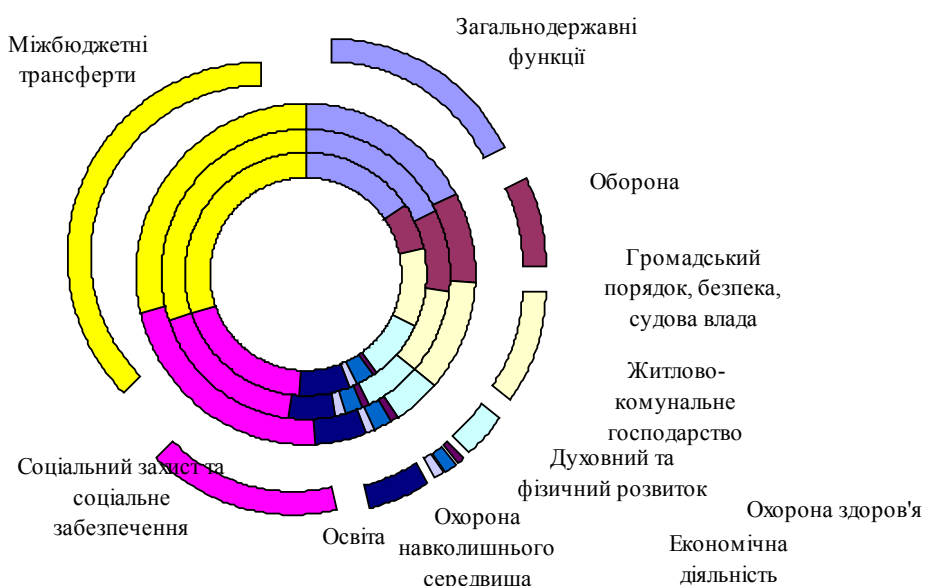

Рис. 4. Карта фінансового компонента людського розвитку в Україні протягом 2014-2017 років*

* Джерело: узагальнено автором

Таблиця 1

Структура розподілу фінансового компонента людського розвитку в Україні, коефіцієнти*

Компонент	2014	2015	2016	2017
Всього	1,00	1,00	1,00	1,00
Загальнодержавні функції	0,15	0,18	0,17	0,18
Оборона	0,06	0,09	0,09	0,08
Громадський порядок, безпека, судова влада	0,10	0,09	0,10	0,09
Економічна діяльність	0,08	0,06	0,05	0,04
Охорона навколишнього середовища	0,01	0,01	0,01	0,01
Житлово-комунальне господарство	0,00	0,00	0,00	0,00
Охорона здоров'я	0,02	0,02	0,02	0,01
Духовний та фізичний розвиток	0,01	0,01	0,01	0,01
Освіта	0,07	0,05	0,05	0,05
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,19	0,18	0,22	0,16
Міжбюджетні трансферти	0,30	0,30	0,29	0,37

* Джерело: узагальнено автором за матеріалами [13]

погіршився (84-те місце у 2016 році) [14]. Відповідно, аналітичний аналіз структурних компонентів цього індексу показує, що наша держава дещо відстає від сусідів за рейтингом у частині виміру тривалості життя та ВВП на душу населення. Тому можемо зробити припущення щодо вирішальної ролі фінансового компонента, а саме його соціально-економічної структури (табл. 1 та рис. 4).

Спостерігаємо, що щорічно максимальний коефіцієнт у структурі національних видатків мають міжбюджетні трансферти та видатки на загальнодержавні функції, а також громадський порядок, безпеку та судову владу. На охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток, охорону навколишнього середовища припадає найменше фінансових ресурсів (коефіцієнти 0,01-0,02). Коефіцієнтний індикатор витрат на освіту протягом п'яти років перебуває у діапазоні 0,05-0,07, що є середнім у спектрі інших значень. При цьому, повертаючись до міжнародних досліджень освітнього компонента людського розвитку, зважаємо на те, що для України він перебуває на досить високому рівні порівняно з іншими країнами світу. Тобто наявний рівень витрат дає змогу забезпечити розвиток освітнього компонента, на відміну від тих факторів, які є вирішальними для підвищення тривалості життя.

Загалом структура витрат у межах національної економіки показує її спрямованість

на збереження, меншою мірою – на розвиток (рис. 4).

Для ранжування розподілу ресурсів фінансового компонента людського розвитку в Україні скористаємося методикою вітчизняних авторів для визначення рангів фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку [15] (табл. 2).

В Естонії, яка входить у групу країн із дуже високим рівнем людського розвитку та посідає 30-те місце згідно з відповідним індексом у 2016 році, структурний складник коефіцієнтів видатків згідно з компонентами людського розвитку є таким: фінансування здоров'я – 0,14; витрати на освіту – 0,07; витрати на соціальний захист – 0,27; витрати на захист навколишнього середовища – 0,1; витрати на культуру – 0,05 [16]. Тобто рівень витрат на розвиток освітнього компонента є однаковим в обох країнах. Проте в Естонії відбувається перерозподіл фінансових ресурсів на користь як кількісного, так і якісного розвитку компонентів, які визначають здоров'я та тривалість життя нації. На нашу думку, саме комплекс таких заходів розподілу ресурсів фінансового складника забезпечує стійкість висхідних тенденцій людського розвитку загалом.

Висновки з цього дослідження. Таким чином, у результаті дослідження фінансового компонента індексу людського розвитку в Україні можемо дійти висновків щодо теоре-

Таблиця 2

Ранги розподілу фінансових ресурсів на цілі людського розвитку в Україні*

Ранги фінансового забезпечення людського розвитку	Критерії рангу	Компоненти людського розвитку, які відносимо до рангу	Діапазон коефіцієнтів людського розвитку
Стійкий	Фінансового забезпечення достатньо для здійснення розширеного відтворення потенціалу людського розвитку	Оборона, громадський порядок, безпека, судова влада, соціальний захист та соціальне забезпечення	>0,15
Критичний	Фінансового забезпечення вистачає тільки для здійснення простого відтворення компонента людського розвитку	Освіта	0,05-0,15
Кризовий	Фінансового забезпечення недостатньо для здійснення простого відтворення компонента людського розвитку	Охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток, охорона навколишнього середовища	0-0,15
Катастрофічний	Фінансове забезпечення не змінює негативну динаміку відтворення людського розвитку на позитивну	Житлово-комунальне господарство	0

* Джерело: узагальнено автором

тичних обґрунтувань та прикладних аспектів цього питання:

– теоретико-методологічний аспект дослідження людського розвитку в Україні піднявся на досить високий щабель, що зумовлено вимогами сучасного конкурентного суспільства, де особливої ролі, поряд з економічними факторами, набуває чинник людського розвитку;

– у міжнародному рейтингу людського розвитку Україна перебуває серед країн із високим рівнем людського розвитку, але позиція

національної економіки є досить хиткою, що пояснюється функціональними диспропорціями людського розвитку в нашій державі;

– пристосування розширеної методики дослідження компонентів людського розвитку на рівні регіонів до рівня держави дало змогу уточнити роль перерозподілу фінансових ресурсів на цілі людського розвитку, що дає підстави стверджувати про необхідність забезпечення рівномірної взаємодії кожного компонента людського розвитку з фінансовим компонентом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Solow R. A Contribution to the Theory of Economic Growth / R. Solow // *Quarterly Journal of Economics*. – 1956. – No. 70. – P. 65-94.
2. Rawls J.A. *Theory of Justice* / J.A. Rawls. – Cambridge, 1971. – 456 p.
3. Пигу А. Экономическая теория благосостояния; пер. с англ. / А. Пигу Т. 1. – М.: Прогресс, 1985. – 512 с.
4. Sen A. Development and Capacity Expansion / A. Sen // *Journal of Development Planning*. – 1989. – № 19. – P. 41-58.
5. Лібанова Е.М. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: колективна монографія / Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Програма Розвитку ООН в Україні; [кер. проекту Е.М. Лібанова]. – К.: Ін-т демогр. та соц. досліджень НАНУ, 2008. – 316 с.
6. Поспелова Т.В. Механізми державного управління людським розвитком в Україні: монографія / Т.В. Поспелова. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. – 350 с.
7. Рой І. Державні пріоритети у сфері демографічної безпеки України / Рой І. // *Державне управління та місцеве самоврядування*. – 2013. – Вип. 1(16). – С. 104-111.
8. Сливка О.А. Вдосконалення системи забезпечення людського розвитку в регіонах України: автореф. дис... к.е.н. / Сливка О.А. – К., 2014. – 22 с.
9. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми / А. Гальчинський // *Економіка України*. – 2012. – № 5. – С. 4-17.
10. UN, *Human Development Reports*. United Nations Development Program, <http://hdr.undp.org/en/humandev>
11. Михальченко Г.Г. Регіональні особливості розвитку населення / Г.Г. Михальченко // *Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр.* – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2012. – № 2(42). – С. 41-54.
12. Гернего Ю.О. Інвайронментальна концепція інноваційної економіки та регіону / Ю.О. Гернего // *Матеріали Науково-практичної Інтернет-конференції «Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє»*, КНЕУ, березень 2017 р. – С. 74-78.
13. Мінфін. Фінансовий портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/budget/expense/?2017>
14. UN, *Human Development for Everyone*. Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report. Human Development Report, 2016.
15. Шинкарюк О.В. Сутність та складові фінансової безпеки людського розвитку в Україні: відтворювальний підхід. / О.В. Шинкарюк, В.Ф. Столяров // *Сталий розвиток економіки*. – 2013. – № 1(18). – С. 27-32.
16. Statistics Estonia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stat.ee/53721>